

WSPOMNIENIA

Józef Oberc 1918–2008

Człowiek nauki musi być przygotowany na to, że w gmachu, który buduje, inni mieszkać będą — słowa Ludwika Hirszfelda trafnie określają postać Profesora Józefa Oberca, który całe życie budował gmach wiedzy o Ziemi na użytek nauki, studentów, gospodarki narodowej. Profesor zmarł w dniu 22 listopada 2008 r.

Józef Oberc urodził się 28 lipca 1918 r. w Jaśle. Do szkoły podstawowej uczęszczał w latach 1924–1928 w Kamionce Strumiłowej. Tam też w Państwowym Gimnazjum im. Kornela Ujejskiego ukończył w 1932 r. czwartą klasę. Po śmierci ojca w 1932 r., gdy rodzina powróciła do Jasła, kontynuował naukę w Gimnazjum Męskim im. Króla Stanisława Leszczyńskiego, które ukończył w 1937 r. Studia geologiczne odbył w latach 1937–1941 na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Ukończył je na podstawie egzaminu państwowego w czerwcu 1941 r. Pracę magisterską *Podole na tle płyty rosyjskiej*, opartą na literaturze dostępnej w bibliotece Zakładu Geologii Uniwersytetu Lwowskiego, przygotował pod kierunkiem profesora Wojciecha Rogali. Egzamin magisterski złożył w lipcu 1945 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim.

W drugiej połowie 1942 r. Józef Oberc podjął pracę w oddziale geologicznym trustu naftowego Karpathen Öl AG Lemberg. Pracując na polach naftowych w okolicach Gorlic zbierał materiały do przyszłej pracy doktorskiej.

Po wojnie, od listopada 1945 r. do czerwca 1946 r., pełnił obowiązki starszego asystenta w Zakładzie Geologii i Paleontologii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Gdy w 1946 r. na Uniwersytecie Wrocławskim powstała Katedra Geologii Ogólnej, kierowana przez prof. Henryka Teisseyre'a, objął w niej stanowisko starszego asystenta. Od tego czasu był związany z Wrocławiem i Uniwersytetem Wrocławskim, na którym 10 maja 1947 r. odbyła się obrona Jego pracy doktorskiej pt. *Fałd gorlicki i brzeg płaszczowiny magurskiej na wschód od Gorlic*. Był to drugi po wojnie doktorat na Wydziale Nauk Przyrodniczych UW.

Lata 1946–1950 były dla Józefa Oberca okresem poznawania budowy geologicznej Sudetów, jakże różnych od Karpat, z których się wywodził. Był to również okres intensywnej pracy organizacyjnej, zabezpieczania i ratowania od zniszczeń wojennych kolekcji minerałów i skał, zasobów bibliotecznych i zbiorów kartograficznych, będących bazą do pracy naukowej i dydaktycznej.

W ciągu 50 lat Profesor przeszedł wszystkie etapy uniwersyteckiej kariery zawodowej, od starszego asystenta w 1946 r., adiunkta w latach 1948–1952, samodzielnego pracownika nauki w latach 1953–54, zastępcy profesora w latach 1954–55, docenta w 1955 r., profesora nadzwyczajnego w 1963 r., do profesora zwyczajnego w 1975 r. Od roku 1947 był bez przerwy członkiem Rady Wydziału Nauk Przyrodniczych i członkiem Rady Naukowej Instytutu Nauk Geologicznych. W latach 1954–55 był prodzieka-

nem wydziału. W 1961 r. zorganizował Zakład Geologii Fizycznej, którym kierował do 1990 r.

Józef Oberc był wybitnym uczonym, autorem 260 publikacji naukowych i kilku map geologicznych. Swoje prace poświęcił przede wszystkim geologii Polski południowo-zachodniej, ze szczególnym uwzględnieniem tektoniki, oraz różnym problemom złożowym i terminologii tektonicznej.

Pierwszy okres działalności naukowej Profesora przypadł na lata 1947–1956. W tym okresie badania Józefa Oberca i pracowników całego ośrodka dolnośląskiego koncentrowały się na problematyce geologii skał osadowych, w czym można dostrzec kontynuację prac karpaccich. Głównym Jego dziełem z tego okresu jest monografia *Region Gór Bardzkich*, dotycząca jednego z najtrudniejszych i najbardziej kontrowersyjnych rejonów Sudetów. Tematyce bardzkiej pozostał wierny do końca swojej aktywności zawodowej, wieńcząc pracę w tym terenie mapą geologiczną — *arkusz Bardo*.

W latach 1954–1972 Józef Oberc prowadził systematyczne oraz rekonesansowe badania w większości jednostek metamorficznych Sudetów. Badania te zamknęły kolejne ważne publikacje i monografie: *Tektonika Wschodnich Karkonoszy i ich stanowisko w budowie Sudetów*, *Geologia krystaliniku Wzgórz Strzeleńskich*, *Rozrzut B-lineacji w krystaliniku izerskim*. Szczególne miejsce w

tych badaniach zajął blok karkonosko-izerski, w którym uformowały się fundamenty poglądów Profesora na styl deformacji serii metamorficznych Sudetów. Tu wypracowany został model dwu nałożonych fałdowań, który z czasem nabrał znaczenia podstawowego i był przez Niego wykorzystywany do interpretacji tektonicznych w pozostałych jednostkach metamorficznych Sudetów. Drugim ważnym nurtem badań w połowie lat sześćdziesiątych była tektonika masywów granitowych i jej związek z tektoniką ich osłony metamorficznej. Odkrycie złóż miedzi na monoklinie przedsudeckiej spowodowało wzmoczoną penetrację geologiczną tego obszaru. Od tego czasu problematyka budowy geologicznej monokliny, jej podłoża i genezy złóż miedzi stała się trwałym obiektem Jego zainteresowań.

Doskonała znajomość budowy geologicznej regionu dolnośląskiego i obszarów przyległych, wszechstronność zainteresowań oraz rzadka umiejętność całościowego spojrzenia na geologię — do czego w niemalym stopniu przyczyniło się również prowadzenie wykładów z geologii dynamicznej — zaowocowały licznymi opracowaniami syntetycznymi, w których Profesor podjął wszystkie ważne problemy geologiczne tego obszaru. Przedstawienie spójnego modelu tektogenezy Sudetów i ich otoczenia zostało poprzedzone pracami dotyczącymi podziału geologicznego Polski i Sudetów, zagadnień wiekowych serii metamorficznych, ustalenia cykli geomagmatycznych, przebiegu struktur fałdowych, wydzielenia fliszu i molasy. Osobna grupa Jego prac dotyczy ważnych granic tektonicznych Sudetów: nasunięcia ramzowskiego i stosunku Sudetów Zachodnich do Wschodnich, uskoku śródsudeckiego i jego południowo-wschodniej kontynuacji, dla których zaproponował wspólną nazwę głównej dyslokacji Sudetów, uskoku sudeckiego brzeźnego oraz systemu dyslokacyjnego środkowej Odry.

Wszystkie te prace poprzedziły wydanie w 1972 r. głównego dzieła Józefa Oberca — monografii *Tektonika Sudetów i obszarów przyległych* i jej późniejszej angielskojęzycznej wersji, która weszła w skład zbiorowego dzieła *Geology of Poland*. Dążenie do syntetyzowania i systematyzowania wiedzy geologicznej znalazło swój wyraz w sposobie przedstawienia jednostek tektonicznych, w przyjęciu zasady wyróżniania pięter strukturalnych, która zmusza do udzielenia odpowiedzi, a w razie wątpliwości do podjęcia decyzji, co do wiekowego zakwalifikowania ogniw skalnych, deformacji tektonicznych i ustalenia ich następstwa. Powstałe w ten sposób dzieło jednego autora ujmowało całościowo i szczegółowo ówczesny stan wiedzy geologicznej o Sudetach i jest dotąd jedynym tych rozmiarów opracowaniem geologii Sudetów, kopalnią wiedzy o literaturze, z rzetelnym przedstawieniem poglądów dawniejszych autorów. To monumentalne dzieło jest do dziś najbardziej systematycznym ujęciem geologii regionalnej południowo-zachodniej Polski, które stanowiło inspirację dla wielu późniejszych badań i poszukiwania nowych, ciągle doskonalonych modeli geologicznych tego regionu.

Kontynuacją tej monografii były liczne prace opisujące budowę i rozwój Sudetów jako części tektogenu waryscyjskiego i ich pozycji w Masywie Czeskim oraz w orogenie waryscyjskim. Prace te powstały w oparciu o dobrą znajomość geologii środkowej Europy, uzyskaną dzięki współpracy z geologami Czech i Niemiec. Późniejsze lata

przyniosły rozwinięcie dawniejszych poglądów i nowe rozwiązania, jakimi było przedstawienie rozwoju budowy waryscyjdów na północnych brzegach masywu czeskiego w świetle koncepcji „geotektoniki ekspansyjno-grawitacyjnej” — jak sam ją autor nazywa, nawiązującej do teorii ekspansji Ziemi. Cenną pozycją tego okresu jest również opracowanie wielu haseł do słownika tektonicznego.

Józef Oberc jest autorem mapy regionu bardzkiego, a także współautorem arkuszy Nowa Ruda i Bardo, mapy krystaliniku strzelińskiego, mapy fotogeologicznej Sudetów oraz mapy geologicznej i tektonicznej Polski.

W ciągu całej kariery zawodowej Profesor często zabierał też głos w sprawie gospodarki złożami i był autorem licznych ekspertyz w tej dziedzinie.

Józef Oberc był otwarty na niekonwencjonalne, lecz dobrze uzasadnione teorie. Dzięki temu zgodził się w połowie lat 70-tych XX w. na podjęcie przez Jego młodszych współpracowników tematyki ekspansji Ziemi w ramach nowego tematu *Globalne procesy tektoniczne* i na wieloletnie kierowanie tym tematem. Profesor był również naukowym patronem zorganizowanej we Wrocławiu w 1994 r. międzynarodowej konferencji *Problemy ekspansji Ziemi* z udziałem najbardziej zasłużonego promotora tej teorii, profesora Samuela Warrena Careya z Australii. Józef Oberc był też w latach 1996–1999 kierownikiem tematu badawczego KBN *Ekspansja Ziemi*. Jego zaangażowanie w rozwijaną w zakładzie teorię zaowocowało wspomnianym wcześniej modelem tensyjno-grawitacyjnego rozwoju północnego obrzeżenia masywu czeskiego, jak też opublikowaniem w 1986 r. w *Problemach* artykułu o znaczeniu podstawowym: *Ziemia — mobilizm i ekspansja*.

Profesor Oberc był wybitnym nauczycielem wielu pokoleń studentów geologii, geografii i biologii. Od początku swego zatrudnienia na Uniwersytecie Wrocławskim wykładał geologię dynamiczną. Był znakomitym wykładowcą i wymagającym egzaminatorem, obecnym w pamięci kilku tysięcy studentów. Cechą szczególną Jego wykładów był nacisk na różne alternatywne rozwiązania w zakresie hipotez geotektonicznych. Było to przejawem szerszego spojrzenia na geologię i kształtowało taką postawę również u Jego studentów.

Z wielokrotnie wznawianych skryptów Profesora do ćwiczeń z geologii dynamicznej, z których pierwszy powstał już w 1951 r., korzystali przez kilkadziesiąt lat studenci geologii i geografii. Przez ponad 30 lat Józef Oberc prowadził również praktyki geologiczne, ucząc studentów trudnej umiejętności, jaką jest praca terenowa. Pod Jego kierunkiem 89 studentów uzyskało tytuł zawodowy magistra, a 12 pracowników naukowych wykonało prace doktorskie. Pod Jego opieką naukową powstały też 2 prace habilitacyjne.

Profesor należał do tej grupy naukowców, którzy w tamtych czasach niezłomnie trwali przy swojej niezależności światopoglądowej i politycznej. Wspierał *Solidarność*, a wśród Jego młodszych współpracowników było wielu działaczy solidarnościowego podziemia. Józef Oberc był niezawodnym uczestnikiem zapoczątkowanych w stanie wojennym i kontynuowanych przez wiele lat *Wigilii Geologów* — tradycyjnych okolożonarodzeniowych spotkań wrocławskiego środowiska geologicznego. Zawsze pamiętał o osobistych świętach swoich współpracowni-

ków. Na spotkaniach towarzyskich zabawiał młodszych kolegów specyficznym „lwowskim” poczuciem humoru.

Ci, którzy mieli szczęście poznać Go bliżej, poza owianym studenckimi legendami wykładem z geologii dynamicznej, odkrywali m.in. Jego zamiłowanie do podróży i poznawania świata. Profesor z dużym zapałem odbywał z grupą przyjaciół dalekie podróże, przez Himalaje, Indie, Amerykę Południową i Afrykę. Do niezapomnianych należy studencka wyprawa jachtowa na wulkany Islandii w 1981 r., nad którą Profesor sprawował opiekę naukową i która zrodziła trwałe przyjacielskie związki pomiędzy Nim a pozostałymi uczestnikami ekspedycji.

Spółeczności naukowej Wrocławia Józef Oberc był znany jako członek Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego od 1962 r., a szerokiej społeczności geologów jako wieloletni członek Rady Naukowej Państwowego Instytutu Geologicznego i członek rad naukowych wielu innych instytucji, przewodniczący Sekcji Tektonicznej Komitetu Nauk Geologicznych PAN, przewodniczący sekcji Badań Geologicznych w Komisji Nauk o Ziemi PAN, członek Polskiego Towarzystwa Geologicznego od 1945 r. (a od 1985 r. jego członek honorowy) i wieloletni przewodniczący Oddziału Wrocławskiego PTG, a także organizator kilku zjazdów towarzystwa i wielu konferencji naukowych. Był również członkiem honorowym Stowarzyszenia Geolo-

gów Wychowanków Uniwersytetu Wrocławskiego, które powstało z Jego inicjatywy.

Zasługi dydaktyczne Profesora Józefa Oberca zostały uhonorowane nadaniem Mu Medalu Komisji Edukacji Narodowej i Medalu Zasłużonego Nauczyciela, a zasługi dla nauki i regionu dolnośląskiego Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1973) i medalem *Zasłużony dla Województwa Wrocławskiego*. Uniwersytet Wrocławski nadał Mu w 1995 r. swoje najwyższe odznaczenie — Złoty Medal Uniwersytetu Wrocławskiego. W 2006 r. uzyskał Odznakę Honorową *Zasłużony dla Polskiej Geologii*.

Środowisko geologiczne uhonorowało 70. urodziny Profesora i jednocześnie 40-lecie Jego pracy naukowej specjalnym tomem artykułów naukowych. Osobny tom poświęcono 30-leciu działalności Jego Zakładu Geologii Fizycznej. W 1997 r. na Uniwersytecie Wrocławskim odbyła się prestiżowa i rzadka uroczystość — odnowienie doktoratu Józefa Oberca.

Ostatnie 60 lat polskiej i wrocławskiej geologii jest niepodzielnie związane z osobą Profesora. Wielu ludzi, dojrzałych badaczy i całkiem młodych studentów, zawdzięcza Mu swoją wiedzę, zamiłowanie do pracy twórczej i rzetelność naukową.

Uczniowie i Przyjaciele